

Joan Sales, editor de traduccions

Marta Pasqual i Llorenç

Universitat de Girona. Facultat de Lletres

Plaça Ferrater Mora, 1. 17071 Girona

marta.pasqual23@gmail.com

Resum

Joan Sales va ser el director de l'editorial Club Editor, fet que va significar que sobre la seva figura recaiguessin al mateix temps les tasques d'editor i de traductor, és a dir, que esdevingués l'editor de les seves traduccions. Es tracta d'una confluència que va manifestar-se en una major visibilitat de la seva petjada en cadascun dels textos editats. Partint de l'acceptació que tant l'edició com la traducció són activitats de reescriptura, és a dir, activitats de caràcter creatiu que es caracteritzen per la subversivitat i per la manipulació textual a favor d'una ideologia concreta, aquest article es proposa demostrar quines van ser les directrius estètiques i ideològiques que Sales va aplicar en les seves traduccions.

Paraules clau: Joan Sales; reescriptura; manipulació; traducció; edició.

Abstract

Joan Sales was the director of the publishing house «Club Editor». This fact means that he was at the same time an editor and a translator or, in other words, he acted as a editor of his own translations. This confluence must be understood as a wider visibility of his personal mark in every single edited text. Starting from the basis that not only edition but also translation are rewriting activities, that is, creative activities that are characterized by subversion and textual manipulation depending on special ideology, this article wants to demonstrate the main ideological and aesthetics lines that Sales used in his translations.

Keywords: Joan Sales; rewriting; manipulation; translation; edition.

Ja fa anys que Montserrat Bacardí va publicar l'article «Joan Sales i els criteris de traducció» a la revista *Quaderns*.¹ En aquest estudi, l'autora repassava les novel·les traduïdes al català que, a partir de l'any 1959, havien aparegut sota el segell de l'editorial Club Editor. Referint-se tant a les novel·les que havien estat traslladades al català pel mateix Sales, com a aquelles que ho havien estat per col·laboradors

1. Montserrat Bacardí. «Joan Sales i els criteris de traducció». *Quaderns. Revista de Traducció* 1, 1998.

com Joan Fuster o Ferran Canyameres, Bacardí va descriure un denominador comú capaç d'aglutinar les dotze novel·les estrangeres escollides per ser traduïdes a la llengua catalana: quant a l'origen dels autors, Bacardí posava de manifest el fet que, majoritàriament, es tractava d'escriptors en llengües minoritàries; pel que fa al material novel·lístic pròpiament dit, destacava la complexitat moral de les temàtiques i el cristianisme profund que se'n desprenia.

Certament, aquestes dues darreres característiques afloren en cadascuna de les novel·les que conformen el catàleg de la col·lecció «El Club dels Novel·listes» i en constitueixen dos trets fonamentals; dos trets que, de fet, dibuixen, de manera general, allò que podríem considerar les línies ideològiques definitòries de la col·lecció i que, per tant, es poden descobrir tant a les novel·les originals com a les traduccions.

Ara bé, al costat d'aquest patró ideològic constant, se n'aixeca un altre d'igualmente definitori i que també va ser descrit per Bacardí. Ens referim al patró lingüístic i estilístic. Des de ben aviat, Sales va manifestar un gust molt clar per l'ús d'una llengua literària que pogués aproximar-se al màxim i, sempre que fos possible, dins dels límits permesos per la gramàtica, a la llengua oral. Així doncs, Sales sempre va considerar que el millor estil era aquell que no es notava, aquell que passava desapercebut i transmetia al lector la il·lusió que el text que tenia a les mans havia estat escrit, exactament, tal com el rebia. Núria Folch ho recordava en una entrevista feta per Oriol Malló anys després de la mort de Sales:

ha de quedar en secret de confessió perquè el públic, fins el públic culte, es pensi que la novel·la ha estat escrita ja de bones a primeres tal com apareix impresa, gràcies a una meravellosa inspiració que ha dictat al seu autor cada paraula. Hi ha il·lusions que convé no destruir.²

És important remarcar aquesta predilecció estilística per evitar confusions innecessàries. El fet que Sales defugís el purisme lingüístic i advoqués per una llengua literària caracteritzada per la vitalitat i la naturalitat no ha de ser interpretat com una defensa de l'anarquisme lingüístic o del menyspreu estilístic. Basta repassar qualsevol dels textos de Sales per comprendre'n la seva postura: des de les ressenyes de joventut que va escriure per a la revista *Quaderns de l'exili*, passant per la seva adhesió a Màrius Torres, el poeta de l'«extrema simplicitat d'estil»,³ fins a la seva novel·la *Incerta glòria* i la tantes vegades citada «Nota» de l'autor, espai on l'autor afirma que «en tot conflicte entre la gramàtica i la vida, les persones de seny donaran sempre preferència a la vida»,⁴ Sales va mostrar-se sempre altament preocupat per les qüestions de la llengua literària i l'estil. Ara bé, no podem oblidar que l'ideal de llengua literària de Sales va pretendre copsar i reflectir l'oralitat, va intentar apaivagar la línia que separa la llengua oral de l'escriptura. Un fet que, paradoxalment, només podia obtenir-se a través de la revisió i el treball constant.

2. Entrevista d'Oriol Malló a Núria Folch, «Ciudadà Sales», *El Temps* 521, 1994, p. 55.

3. *Epistolari Joan Coromines-Joan Sales*. Barcelona: Fundació Pere Coromines, p. 82.

4. Joan Sales. «Nota de l'autor». A: *Incerta glòria*. Barcelona: Club Editor, 1956, p. 10.

Tot plegat, convé posar-ho en relació amb la doble funció que l'autor d'*Incerta glòria* va desenvolupar dins l'empresa editorial Club Editor. Ens referim, és clar, al fet que sovint recaiguessin sobre un mateix home les activitats de l'editor i del traductor o adaptador. Es tracta de dues tasques sobre les quals resulta imprescindible reflexionar, ja que ambdues juguen un paper fonamental en el procés de creació literària i, en conseqüència, tenen la capacitat de determinar el text literari resultant. I és que tant l'edició com la traducció són tasques que, d'uns anys ençà, poden englobar-se sota l'aixopluc d'allò que André Lefevere va anomenar reescriptura, és a dir, que han de ser considerades com un acte clarament subversiu que implica la manipulació de textos al servei d'una ideologia concreta. Reescriure és sinònim de (re)plantejar-se un text, de (re)explicar-ho, de (re)crear-lo.

Sales va morir una desena d'anys abans que hagués sortit a llum el primer estudi rigorós sobre la teoria de la reescriptura,⁵ és a dir, la teoria que defensa que l'edició, la traducció, la historiografia, l'antologia, la crítica literària i l'adaptació són totes elles activitats de (re)creació i que, en realitat, constitueixen el motor de l'evolució literària. La no coincidència temporal, però, no va impedir que Sales, en les seves pràctiques diàries d'edició i de traducció, es mostrés sempre com un veritable reescriptor i com un fervent defensor de la creativitat inherent que comporten aquestes activitats.

La traducció, com l'edició, no suposa un acte de preservació d'un text definitiu que forçosament pertany a un sistema literari anterior, sinó que implica reimaginar aquest text amb la finalitat que pugui inserir-se a un nou polisistema i, per tant, establir un diàleg renovat amb els lectors.

No es pot oblidar que la reescriptura es configura a partir de la ideologia i de la poètica. És a dir, un traductor o un editor reescriuen en funció de les directrius de la seva societat i/o l'estètica del moment, en funció de les graelles culturals dins les quals s'insereix, fet que pot donar com a resultat textos molt apartats dels originals. Així doncs, els elements estètics que regeixen la societat marquen unes línies de treball concretes i determinen les traduccions i edicions que es generen dins d'un polisistema literari. Cal afegir, però, que a banda de la influència indefugible que modula sempre la tasca del reescriptor, a escala més petita, també pot succeir que sigui el propi univers mental de l'editor o traductor, és a dir, la seva poètica, allò que determini els textos. Un traductor, un editor, pot incloure's dins d'una escola, o dins d'una tendència general, però també pot presentar unes conviccions prou clares i definides per configurar-se ell mateix les seves pròpies línies de treball.

Creiem que aquest últim fet és justament el que va produir-se en el cas de Joan Sales. Durant anys, Sales va configurar una estilística molt clara que, més tard, gràcies a la seva pròpia editorial, va poder dur a terme. Així, tot allò que passava pel seu sedàs era filtrat en funció de la seva ideologia lingüística i estilística, de la mateixa manera que uns segles abans havien fet els traductors de la França clàssica, els autors de les anomenades «Belles infidèles».

5. André Lefevere. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. Nova York i Londres: Routledge, 1992.

Tot plegat, en el cas de Sales, presenta una doble afectació, ja que ser el director del Club Editor significa convertir-se en l'editor de les seves pròpies traduccions, significa que l'editor i el traductor conflueixen en una mateixa persona. La conseqüència, segurament lògica, d'aquest fet va ser que la petjada de Sales va fer-se molt visible.

Per això, fins i tot les traduccions del Club que no van sortir de la mà de Sales es descobreixen filtrades pel mateix sedàs, perquè, si bé en aquests casos no va exercir com a traductor, sí que ho va fer com a editor. No resulta difícil descobrir que la llengua i l'estil responen a un mateix motlle, com també hi responen les idees que es desprenen dels pròlegs. Lefevère, principal teòric de la reescriptura, havia explicat que reescriure comporta l'imperatiu d'afiliar-se a unes normes concretes o, en altres paraules, que respon a una qüestió de mecenatge. Ara bé, si la figura de l'editor que hauria d'exercir com a mecenes coincideix amb la del traductor, les directrius que haurien de regir les línies de treball es trenquen. Sales esdevé el seu propi mecenes; és ell mateix qui configura la graella dins la qual es produirà la reescriptura. Aquest fet significa, inevitablement, un major grau de llibertat. Si traslladem aquesta llibertat al terreny de la traducció, és a dir, si partim de la base que és possible l'automecenatge i, per tant, Sales té la possibilitat d'aplicar un filtre que ell mateix ha configurat, és evident que quan arriba el moment de plantejar-se quina mena de traducció li permet dur a terme els seus objectius, la traducció de caràcter lliure o, en altres paraules, la reescriptura conscient, es presentarà com l'única sortida possible. Efectivament, les traduccions que Sales va publicar a la col·lecció «El Club dels Novel·listes» (*El Crist de nou crucificat*, *Els germans Karamàzov*, *El garrell* i *Entre dos silencis*⁶) defugen el mot a mot i un estudi comparatiu entre els textos originals i les versions catalanes revelen un evident treball de reescriptura per part del traductor: les supressions, els afegitons i les reestructuracions constitueixen la nota dominant del treball.⁷

De la mateixa manera, pel que fa a les edicions, Sales es va mostrar molt lluny de ser un simple impressor. Es pot afirmar que Sales va ser un editor en el sentit etimològic del terme. Efectivament, el verb EDERE està format a partir de la preposició *e(x)* i de l'arrel verbal *dare*, és a dir, significa «treure», «parir», «donar», «sortir a la llum». Es tracta d'un significat del qual Sales era molt conscient:

«Publicar» és un verb que deriva de «públic», si no em falla la memòria; i «editar» en llatí vol dir «parir». Doncs ja ho porta la Bíblia: «Pariràs amb dolor». No hi haurà cap «dolor» a passar directament al linotipista els originals tal com arriben; hi ha editors que ho fan així, que es pensen que es pot parir sense dolor, però ja veus amb quina facilitat se'n van a can pístaus. Jo m'estimo més passar uns grans dolors de

6. Tot i que aquesta novel·la va aparèixer publicada sense explicitar que es tractava d'una traducció, Sales va ser el responsable de traslladar el text d'Aurora Bertrana al català. Al Fons Prudenci i Aurora Bertrana de la Universitat de Girona s'hi conserven quatre mecanoscrits de la novel·la escrits en castellà.

7. Marta Pasqual. «*Entre dos silencis*, entre dos autors: Aurora Bertrana i Joan Sales». *Revista de Girona*, 2006, p. 34-39.

part i que després la criatura neixi sana. Tots hi sortim guanyant: la criatura, el públic, l'editor, la literatura catalana i —ni caldria dir-ho— l'autor.⁸

Així, tant els mecanismes de treball emprats com les seves reflexions de caràcter més teòric constitueixen un reflex evident d'aquesta consciència. En una carta adreçada a Ramona Via, autora de l'editorial, confessava que «a penes hi ha cap novel·la de les publicades pel Club dels Novel·listes a la qual no hagi fet observacions abans de ser publicada».⁹ I és que davant la detecció de qualsevol dissemblança amb el seu model lingüístic i estilístic, l'opció que s'imposava era «intervenir» en els originals, perquè un editor, segons la seva concepció, havia de ser algú capaç de preparar un text per ser publicat, tenint en compte que aquest fet suposa haver de corregir o, fins i tot, condensar o modificar l'original. Per això, alguna vegada s'havia autodefinint com «un editor empipatiu»:¹⁰ «Ja saps que a mi m'agrada molt ficar-hi cullerada; que si l'ofici d'editor només consistís a dur els originals a les impremtes com un *botones* i a pagar pàfies, seria un ofici ben gris»,¹¹ explicava Sales en una carta adreçada a Folch i Camarassa.

Si repassem el material que es conserva a l'arxiu privat Sales-Folch, podem trobar diversos epistolaris inèdits entre Sales i alguns dels escriptors de Club Editor. Xavier Benguerel, Lluís Ferran de Pol o Joan Fuster constitueixen, segurament, els autors que van mantenir una correspondència més dilatada i continuada amb l'editor.¹² Aquestes cartes, més enllà de revelar-nos les peripècies internes de l'editorial, representen un document fonamental per poder fixar el mètode de treball de l'editor-traductor, alhora que revelen que cada vegada que Sales duia a terme una traducció (i també cada vegada que s'ocupava d'una edició) es produïa una veritable «transferència d'ànimes». La implicació de l'editor-traductor en l'obra en qüestió era absoluta: cada mot era reflexionat i reescrit si no se cenyia a la poètica considerada òptima per obtenir el màxim nombre de lectors possible.

Llegint l'epistolari entre Sales i Benguerel descobrim que, pel que fa a les edicions, el sistema de correcció que emprava el primer consistia a marcar «sobre l'original, en vermell, les coses que no m'agradin, i en blau les coses que m'agradin d'una manera més especial, més intensa».¹³ Es tracta d'un mecanisme que, segons explica Sales, es van inventar ell mateix i Màrius Torres i que, des de llavors, ja no havia abandonat. Així doncs, els llapis de color blau i vermell constituïen, per a Sales, autèntiques armes de treball: «Armat d'un llapis vermell i blau, convertiré el teu mecanoscrit en un mapamundi».¹⁴

Pel que fa a la traducció, la interacció entre les dues subjectivitats (l'autor i el traductor) es fa encara més evident. Així doncs, es pot afirmar que l'acte tra-

8. Carta de Sales a Ferran de Pol, 15 de febrer de 1971.

9. Carta de Joan Sales a Ramona Via, 6 de febrer de 1965.

10. Carta de Joan Sales a Folch i Camarassa, 14 de gener de 1977.

11. *Ibidem*, 8 de juliol de 1970.

12. Deixem de banda, és clar, els epistolaris ja publicats entre Sales i Màrius Torres, Joan Coromines i Mercè Rodoreda.

13. Carta de Sales a Benguerel, 8 de gener de 1951.

14. *Ibidem*, 16 de gener de 1957.

ductor transforma la identitat, fet que explica les suposades invencions per part del traductor. Sales representa un excel·lent exemple d'aquest fet. Cal, però, distingir les traduccions que li van ser encarregades d'aquelles que va traduir per voluntat pròpia. Els epistolaris constaten la necessitat d'establir aquesta línia divisòria. Així, mentre que les referències a *El Crist de nou crucificat*, *Els germans Karamàzov* o *El garrell* sovintegen, les referències a *Madame Bovary*, *Salammbô* i *Thérèse Desqueyroux* són pràcticament inexistentis i el seu esment sol dur la petja de la desgana i la manca d'entusiasme. Així, no ens ha de sorprendre llegir fragments com:

Els de Vergara tiren endavant la seva col·lecció, que es dirà «La Piràmide». [...] De Mauriac, *Thérèse Desqueyroux*, que ja en tenen els drets i ja me'n encarregat la traducció a mi. No m'hi podia negar ni refusar de cap manera; [...] Vaig tractar d'excusar-me amb la molta feina, etc., però ells davant d'això van apujar el preu. [...] No tenia altra escapatòria que dir-los que sí.¹⁵

Ni tampoc descobrir que, uns mesos més tard, Sales escrivís, sense cap mena d'entusiasme: «Encara no he començat a traduir *Thérèse Desqueyroux*, i potser al capdavall el passaré a la meua filla».¹⁶ Certament, Núria Sales, la filla del traductor, en una carta del 29 de juny de 2010, afirmava: «Recordo efectivament —i vagament— haver jo traduït en tot o en gran part alguna obra que, encarregada a Joan Sales, seria publicada com a traduïda per ell. [...] Sí, la de Mauriac em sembla que sí, com també el *Salammbô*».¹⁷

Veiem, per tant, que tampoc la traducció de *Salammbô* no aconseguí produir-li la reconciliació entre el propi i l'altre, la identificació entre l'autor i el traductor: «*Salammbô* ja comença a ser una llauna formidable. Al principi em divertia, de tant de cartró que és i tantes frases sublimes. Flaubert s'hi va passar 6 anys, sense fer altra cosa».¹⁸ Pel que sembla, doncs, la filla de Sales és l'autora, si més no, dels primers esborranys de *Thérèse Desqueyroux* i *Salammbô*. Feta aquesta tasca inicial, i així ho explica Núria Sales, Sales, el traductor oficial, reescribia els textos per tal d'adequar-los a la llengua i a l'estil que li eren propis: «sé que allò que jo traduïa, com si fos traduït per ell, devia ser després, vigorosament corregit pel meu pare».¹⁹

En canvi, el to es modifica completament quan es disposa a comentar la resta de traduccions que dugué a terme. Basta només llegir els pròlegs que inauguraven les successives edicions d'*El Crist de nou crucificat* per adonar-se que entre Kazantzaki i Sales tingué lloc una veritable «transferència d'ànimes», una transferència tan profunda que aconseguí transportar el traductor fins a l'època de la Grècia clàssica. En aquest cas, la immersió de Sales en el veritable sentit de l'obra fou tan profund que el feixuc treball de traduir s'esvai:

15. Carta de Joan Sales a Xavier Benguerel, 7 de desembre de 1960.

16. *Ibidem*, 28 d'abril de 1961.

17. Carta de Núria Sales a Marta Pasqual, dia de Sant Pere, 2010.

18. Carta de Joan Sales a Lluís Ferran de Pol, 5 d'agost de 1960.

19. Carta de Núria Sales a Marta Pasqual, dia de Sant Pere, 2010.

El *Crist de nou crucificat* mereix plenament l'acollida que el públic català li dispensa. És una de les màximes novel·les cristianes de tots els temps. La seva embranzida èpica i tràgica no té parió a penes. Sempre recordarem com se'ns endugué mentre la traduïem: a penes notàvem la fatiga del treball del traductor, com si un cavall se'ns emportés sense cap esforç per part nostra. Aleshores sentírem, com rares vegades a la vida, què volien dir els grecs antics —compatriotes de Kazantzaki— amb la seva paraula *enthousiasmos*.²⁰

D'altra banda, si ens situem a l'època en què Sales es trobava traduint *Els germans Karamàzov* observem un traductor totalment involucrat en la seva tasca, un traductor disposat a remoure cel i terra per tal d'aconseguir que la traducció aparegués segons estava previst al calendari de l'editorial, per Sant Jordi de 1961. La narració d'aquests fets es troba descrita a l'epistolari entre Sales i Benguerel en una carta que adquireix un to altament novel·lesc:

Ara que ja m'he sortit amb la meua, et diré que quan m'hi vaig llançar tothom m'ho volia treure del cap, com a impossible, i els gats més vells de l'ofici eren precisament els més escèptics. Jo mateix, en més d'un moment, vaig arribar a pensar que estava boig, que era contra la fatalitat, etc. Ara estic content d'haver actuat com si l'èxit fos possible. Vaig arribar a fer posar en marxa una premsa de l'any 1873 que tenen a Ariel arraconada, coberta amb papers: amb ella, van arribar a ser sis les premses que tiraven Karamàzov en un moment determinat. Aquesta premsa quasi centenària xerricava i trontollava horrorosament. [...] Em penso que el secret de l'èxit ha estat que vaig encomanar el meu frenesí als gats vells de les impremtes, que hi van posar el seu amor propi i el seu engrescament, aquell engrescament de l'home d'ofici que es veu arrossegat a fer una cosa tinguda per impossible.²¹

I encara cal afegir que el darrer escenari d'aquesta odissea no se situa a l'impremta, sinó que el treball de Sales va continuar fins al mateix dia del llibre, ja que va repartir, personalment, 561 llibres:

els vaig repartir jo, com un camàlic —va ser la darera etapa del meu Carrer de l'Amargura. Els vaig repartir amb el cotxe de l'Argullós, guiat per en Calsamiglia. Tota la tarda de divendres i matí de dissabte, fins a les onze (dissabte era la Festa del Llibre), suant com un negre. [...] Després [...] me'n vaig anar a seguir llibreries.²²

És evident que aquesta aventura de traducció només pot explicar-se si s'accepta l'enorme admiració que Sales professava envers la novel·la de Dostoievski.

De manera similar, ja des de la primera lectura *El garrell* va aconseguir copsar l'esperit de Sales que, immediatament, va ser traslladat als temps de la infantesa. Així li ho va explicar a Bernard Lesfargues, que va ser qui li va donar a conèixer la novel·la de Delluc.

20. Joan Sales. «Advertiment del traductor (a la 3a edició)». A: Nikos Kazantzakis. *El Crist de nou crucificat*. Barcelona: Club Editor, 1976, p. 10.

21. Carta de Sales a Benguerel, 19 d'abril de 1961.

22. Carta de Sales a Benguerel, 24 d'abril de 1961.

Je viens de finir la traduction-adaptation de *Tibal lo Garrell*. [...] Quand même, j'ai pu extraire de la seconde partie quelques morceaux très beaux, du même ton que la première, un ton entre «rondalla» [...] et «novel·la picaresca» [...] J'ai joui intensément en la traduisant sur ces hauteurs de Siurana [...]. Le roman de Delluc a pour moi le charme sans prix de tout ce qui vous fait revivre le paradis perdu de l'enfance. [...] C'est curieux: il ne parle peut être jamais de chèvres ni de thym, mais en le lisant —et le relisant en le traduisant— je crois sentir l'odeur de chèvres et de thym de mon village.²³

I és que Sales va dur a terme la traducció a Siurana, enmig de les muntanyes de Prades, indret on la immigració gascona havia estat torrencial i, des de la primera lectura, feta «d'une gorgée», Sales va restar seduït per les històries que contenia la novel·la. Així mateix ho explicava al pròleg que acompanyava la traducció:

Bernard Lesfargues me la portà a Siurana l'estiu de 1960, i en la calma d'aquestes muntanyes la vaig llegir. [...] Ben aviat, la intensíssima suggestió de la novel·la m'arrossegà. Potser hi contribuï el fet de llegir-la enmig d'un paisatge tan semblant, tan germà del de la novel·la. [...] Per mi, la seva lectura fou un sedant anàleg al que procura una fuga d'alguns dies a la muntanya, lluny de la voràgine industrial que ens xucla més i més.²⁴

Què compartien aquestes tres novel·les que van ser capaces de captivar l'esperit de Sales? La resposta, segurament, rau en el cristianisme, cristianisme de sentiment, en el sentit més ampli i més espiritual del terme, que agermana els tres textos i que, a més, entronca amb les creences i conviccions de Sales, desplegades especialment a la novel·la *Incerta glòria*.

A l'Enquesta «Francesc Eiximenis», Sales va afirmar: «procuro que entre la meua vida professional i la meua fe religiosa no hi hagi contradicció».²⁵ Per tant, hem de pensar que les novel·les escollides lliurement per ser traduïdes al català contenen la transcendència i complexitat moral que Sales perseguia, o el que és el mateix, pensaven l'home dins del «marc metafísic cristià» que caracteritza la seva novel·la *Incerta glòria*.²⁶

En primer lloc, *El Crist de nou crucificat* és una novel·la que ofereix moltes lectures i que es presenta de classificació complexa. En realitat, es tracta d'un text en què la salvació de l'home es troba per damunt de qualsevol religió. Els personatges de la novel·la tenen dubtes, pors i se senten deseparats. Per això, després d'una lectura de l'Evangeli (sense la hipocresia del poder eclesial que actüi com a mediador), són capaços d'assumir ells mateixos el paper de Crist.

23. Carta de Joan Sales a Bernard Lesfargues, 20 d'agost de 1962.

24. Joan Sales. «Pròleg». A: Loïs Delluc. *El garrell*. Barcelona: Club Editor, 1963.

25. «Joan Sales i Vallès». A: *25 experiències de la fe cristiana*. Barcelona: Centre d'Estudis Eiximenis, Nova Terra, 1973, p. 144.

26. Xavier Pla. «*Incerta glòria* de Joan Sales o una poètica de l'excés». A: *Estudi General*, 22, 2002, p. 553.

Pel que fa a Dostoievski, Sales considerava que es tractava del «pare de l'actual ressorgir cristià de la novel·la». ²⁷ L'admiració que professava cap aquest autor es posa de manifest en múltiples espais. Dostoievski formava part de la curta llista de genis literaris que Sales esmentava sovint en la correspondència amb diferents autors. Dante, Cervantes, Dostoievski i Baudelaire eren els noms que reapareixien constantment i que formaven part de l'univers mental de Sales. És per això que no ens ha de sorprendre que, en alguna ocasió, s'hagi agermanat Soleràs, el personatge que actua com a eix vertebrador a *Incerta glòria*, amb els personatges de Dostoievski. Així ho féu Ramon Pla, fixant-se en el gust pel fracàs i la derrota típic d'aquest personatge. ²⁸ En tot cas, a *Els germans Karamàzov* trobem la història d'un parricidi, protagonitzada per tres germans de personalitats molts diverses. Dimitri és la passió; Ivan, l'ateu, escèptic i nihilista, i Alioshka, el bondadós que té fe i manifesta obediència religiosa. La novel·la penetra en la profunditat del pensament humà i mostra el debat constant que s'estableix entre el bé i el mal. El dilema que regeix tota l'obra és l'existència o inexistència de Déu.

Finalment, *El Garrell* narra les històries d'un jove enmig dels conflictes armats que van tenir lloc entre catòlics i hugonots a terres occitanes durant els segles XVI i XVII. Si bé la novel·la es tanca amb la trista imatge de la mare del protagonista cremant a la foguera, acusada de bruixeria, el jove protagonista reafirma el seu cristianisme, perquè malgrat els enfrontaments entre papistes i hugonots, la Verge Maria no deixa mai de guiar el personatge, i en l'instant de més desesperança, enmig de la tristor més absoluta i en el moment de quasi pèrdua de fe, es produeix el miracle. En una carta que Sales adreçà a Lesfargues feia referència al profund cristianisme que contenia la novel·la:

Je trouve, outre cette saveur de chose historique et vivante ensemble, dans «Tibal lo Garrel» un sentiment chrétien très profond, très sûr, très courageux; il faut du courage pour demeurer chrétien malgré catholiques et huguenots rivalisant en atrocité. [...] Un vrai poème en prose [...] les romans que je préfère sont ceux qui sont des poèmes en prose, tels le *Christ recucifié* —ou le *Quichotte*. ²⁹

I, més enllà de les qüestions morals de fons, cal destacar, també, que totes les novel·les que Sales va escollir per traduir, especialment, *Els germans Karamàzov* i *El Crist de nou crucificat*, segurament les que podríem considerar les seves dues gran obres de traducció, es caracteritzaven per estar escrites amb una llengua literària molt afí a aquella defensada per Sales. El traductor en va deixar constància i es va ocupar d'incloure una breu descripció de l'estil en l'advertiment que acompanyava les dues traduccions:

Kazantzaki s'havia significat per la seva tendència avançada, és a dir, favorable a un ample marge de tolerància amb les incorreccions de la llengua viva. Algun puris-

27. Joan Sales. «Nota dels editors catalans». A: Fiodor Dostoievski. *Els germans Karamàzov*. Barcelona: Club Editor, 1961, p. 8.

28. Ramon Pla i Arxé. «L'obra literària de Joan Sales». *Avui*, 23 de novembre de 1983.

29. Carta de Joan Sales a Bernard Lesfargues, 8 d'agost de 1961.

ta grec deia que ho preferia llegir en francès perquè l'original se li feia insuportable a causa de les seves concessions al parlar popular. Nosaltres ens hem esforçat perquè l'estil de la nostra versió fos en català l'equivalent més fidel possible d'allò que és en grec l'estil de Kazantzaki; i volem fer constar que algunes de les llicències del llenguatge que el lector trobarà potser més agosarades, ens van ser suggerides o aconsellades precisament per l'immortal autor de les Estances.³⁰

L'estil de Dostoievski és fet de vivacitat, de moviment, de riquesa d'un cert desordre molt expressiu, d'ampla i intel·ligent tolerància amb la llengua parlada, la llengua de la vida. El Club cregué que el que importava per damunt de tot era que el traductor s'identifiqués amb l'esperit i l'estil de l'obra, que se la fes seva, que sabés posar en boca del seus personatges un català tan viu com ho és el rus de l'original, fins al punt que el lector, llegint-la, arribés a oblidar que llegia una traducció [...].³¹

En definitiva, podem afirmar que les afinitats que agermanen l'obra de creació de Sales i l'obra de recreació són indiscutibles. D'una banda, tots les novel·les es revelen moralment complexes i farcides d'un profund sentiment cristià i, de l'altra, es troben escrites amb una llengua àgil i desacomplexada; una llengua que transmet una vitalitat tan alta que, mig segle més tard, segueix encara bategant.

Bibliografia

- BACARDÍ, Montserrat (1998). «Joan Sales i els criteris de traducció». *Quaderns. Revista de Traducció* 1: 27-38.
- DD. AA. (1973). *25 experiències de la fe cristiana*. Barcelona: Nova Terra.
- DELLUC, Loís (1963). *El garrell*. Barcelona: Club Editor.
- DOSTOIEVSKI, Fiodor (1961). *Els germans Karamàzov*. Barcelona: Club Editor.
- Epistolari Joan Coromines-Joan Sales* (2004). Barcelona: Fundació Pere Coromines.
- KAZANTZAKI, Nikos (1976). *El Crist de nou crucificat*. Barcelona: Club Editor.
- LEFEVERE, André (1992). *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. Nova York: Routledge.
- MALLÓ, Oriol (1994). «Ciutadà Sales». *El Temps* 521.
- PASQUAL, Marta (2006). «Entre dos silencis, entre dos autors: Aurora Bertrana i Joan Sales». *Revista de Girona* 238: 34-39.
- PLA, Ramon (1983). «L'obra literària de Joan Sales». *Avui*, 23 de novembre de 1983.
- PLA, Xavier (2002). «Incerta glòria de Joan Sales o una poètica de l'excés». *Estudi General* 22: 529-553.
- SALES, Joan (1956). *Incerta glòria*. Barcelona: Club Editor.

30. Joan Sales. «Advertiment del traductor». A: Nikos Kazantzaki. *El Crist de nou crucificat*. Barcelona: Club Editor, 1959, p. 9-10.

31. Joan Sales. «Nota dels editors catalans». A: Fiodor Dostoievski. *Els germans Karamàzov*. Barcelona: Club Editor, 1961, p. 8-9.